

Panic, Idzi

"Vaclav IV, 1361-1419. K předpokladim husitske revoluce", Jiří Spěvaček, Praha 1986 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 79/3, 589-591

1988

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

Jiří Spěvaček, *Vaclav IV, 1361—1419. K předpokladim husitske revoluce*, Nakladatelství Svoboda, Praha 1986, s. 773, 14 tabl.

Opublikowanie przez J. Spěvačka monografii poświęconej panowaniu Wacława IV, koronowanego na króla Czech na polecenie jego ojca Karola IV ledwie po ukończeniu drugiego roku życia, w przyszłości króla rzymskiego, jest pozycją wymagającą odnotowania w polskiej literaturze historycznej, przede wszystkim ze względu na związki łączące wówczas Czechy i Polskę. Panowanie Wacława IV zbiegło się ze wzrastaniem Polski w potęgę i równoczesnym, pierwotnie mało widocznym, kryzysem państwa czeskiego, wyniesionego przez obu jego poprzedników, Karola IV i dziadka, Jana Luksemburskiego do czołowej potęgi politycznej i militarnej Europy. Po drugie narzucenie księżętom śląskim zwierzchnictwa lennego przez Jana Luksemburskiego i polityka śląska Karola IV, a następnie nieudane próby odzyskania Śląska przez Kazimierza Wielkiego uczyniły stosunki polsko-czeskie w ostatniej ćwierci XIV wieku i w początkach XV stulecia pełnymi nieufności, a nawet wrogości. Ze względu na konflikty polsko-krzyżackie, a także szereg innych powiązań Polski z środkowo-europejskimi trendami politycznymi, z których parcie Marchii Brandenburskiej i Nowej Marchii na Wschód nie były jedyne troskami ostatniego Piasta i jego sukcesorów, stanowisko Pragi i jej władców nie było dla Krakowa obojętne.

Monumentalne dzieło poświęcone Wacławowi IV jest ukoronowaniem niezwykle starannych studiów nad epoką Luksemburgów w Czechach prowadzonych przez J. Spěvačka. Jest on znany przede wszystkim jako autor dzieła poświęconego panowaniu Karola IV, oraz kilkudziesięciu prac poświęconych epoce Luksemburgów¹. Może dlatego prezentowaną pozycję czytelnik odbiera jako ukoronowanie działalności naukowej autora. Jest ona oparta na ogromnym materiale źródłowym, czym przypomina studium o Karolu IV. W przeciwieństwie do niego Spěvaček przyjął inny układ pracy, chronologiczny, analizując po kolei poszczególne etapy życia króla Czech, po których dopiero przyszła kolej na analizę sytuacji społecznej w Czechach w tej dobie. Taki układ jest naszym zdaniem bardziej czytelny od tego, jaki autor przyjął w monografii poświęconej Karolowi IV.

W pierwszym rozdziale („V ochrannem stinu mocneho otce: 1361—1378”) Spěvaček w niemal poglądowy sposób przedstawił — jeśli tak można rzecz — polityczne dorastanie Wacława. Wysiłki cesarza, by stworzyć synowi własną domenę w Brandenburgii i na Łużycach, jako podstawę jego samodzielności politycznej, i otoczenie młodego królewicza doradcami wyręczającymi go (co zrozumiałe) w podejmowaniu decyzji, przy złudzeniu pełnej samodzielności, wychowały Wacława na człowieka niestałego i gwałtownego, zarazem chwiejnego charakteru, pozbawionego przy tym perspektywy politycznej. Byłoby ciekawe, gdyby autor spróbował podnieść te kwestie i rozważyć, w jakim stopniu wprowadzenie dziecka na arenę polityczną przyczyniło się do jego postępowania w wieku dojrzałym: kroniki współczesne, głównie niemieckie dają tutaj pewne możliwości

¹ Spěvaček, *Karol IV, Život a dílo (1316—1378)*, Praha 1978.

badawcze. Ten brak właściwej perspektywy politycznej króla analizuje Spévaček w trzech kolejnych rozdziałach obejmujących dalsze fazy panowania Wacława IV, to jest lata 1378—1383, 1384—1393 i 1393—1396. Od siebie dodajmy, że przyjęte cezury właściwie oddają kolejne przełomy w meandrach polityki króla Czech, która doprowadziła do zawiązania się antywaclawowej opozycji obejmującej nawet wielu jego dotychczasowych zaufanych współpracowników, jak np. księcia cieszyńskiego Przemysława Noszaka, jakkolwiek ten ostatni do końca swego życia starannie unikał bezpośredniego konfliktu z monarchą. Wydarzenia te zrelacjonował Spévaček z drobiazgową dokładnością, w niczym jednak nie tracąc z pola widzenia najważniejszego celu, jakim było ukazanie załamywania się władzy królewskiej w Czechach, które doprowadziło nie tylko do przejściowego pozabawienia wolności monarchy, lecz również mieszania się sąsiadów w sprawy czeskie a także powolnego usamodzielniania się książąt śląskich. Rozdziały te, zwłaszcza piąty, pokazują wypieranie starej ekipy rządzącej przez panów czeskich: przykład Przemysława Noszaka wskazuje, że niechęć Czechów zwróciła się nie tylko przeciw żywiłowi niemieckiemu, lecz również przeciw przynajmniej niektórym książętom śląskim, który to problem wymaga podjęcia badań przez historyków.

Omówione zagadnienia wprowadzają nas w trzy kolejne rozdziały, poświęcone analizie nastrojów społecznych i szeroko rozumianej kultury Czech w dobie przedhusyckiej. Autor umiejętnie pokazał ewolucję tych nastrojów, zaś studium nad rolą uniwersytetu praskiego jako centrum formowania się opozycji społecznej i politycznej jest znakomite. Całość kończy rozdział poświęcony schyłkowi rządów Wacława, co zbiega się z wybuchem rewolucji husyckiej.

Pracę Spévačka znamionuje ogromna erudycja, lecz natłok informacji nie nuży, wymaga jedynie bardzo uważnego czytania. Autor zaopatrzył pracę w ogromną bibliografię obejmującą wszystkie najważniejsze pozycje poświęcone poruszanej problematyce. Imponujący jest zestaw wykorzystanych źródeł, a także starannie sporządzony indeks osób i miejscowości, obejmujący ponad 80 stron druku, co również w jakiś sposób oddaje wysiłek autora. Warto wreszcie wspomnieć o stronie edytorskiej pracy, która została wydana na bardzo dobrym papierze, zaopatrzona w 16 barwnych fotografii i 136 czarno-białych reprodukcji.

Po tej ciepłej ocenie pracy zwrócenie uwagi na niektóre niedociągnięcia lub kwestie dyskusyjne może wydawać się niepotrzebne, jednak niektóre z nich trzeba podnieść. Pierwszą jest niedostateczna znajomość polskiej literatury historycznej, co jest o tyle dziwne, że autor wykazał godną podziwu znajomość literatury europejskiej. Sądzimy, że stało się to na skutek świadomości autora, że w Polsce Wacławem IV praktycznie się nie interesowano, jednak niektóre zagadnienia wiążące się z historią Polski należało omówić uwzględniając badania historyków polskich. Mamy tu na myśli przede wszystkim znakomite studia genealogiczne dotyczące Piastów Śląskich K. Jasińskiego². Konsekwencją tego jest powtórzenie starej, błędnej tezy o dwukrotnym małżeństwie księcia Przemysława, gdy tymczasem Przemysław Noszak nie tylko że nie zawarł związku małżeńskiego z Katarzyną, księżniczką brzeską, lecz taka księżna w ogóle nie istniała³.

Inną wątpliwość budzi polemika autora z wersją historyków niemieckich o celowej intencji cesarza Karola IV dotyczącej urodzin Wacława IV na ziemi niemieckiej⁴. Miało to w przyszłości ułatwić akceptację jego syna przez książę

² K. Jasiński, *Rodowód Piastów Śląskich* t. I—III, Wrocław 1973—1977.

³ Tamże t. III, s. 141.

⁴ M. Pelzel, *Kaiser Karl der Vierte*, Prag 1781, s. 798—808.

żąt Rzeszy. Powołanie się na brak informacji źródłowych jest mało przekonujące, skoro kronikarze nie są nawet pewni dokładnej daty narodzin Wacława⁵. Ale polemika ta nie jest bezsensowna, gdyż dotyczy niedopowiedzianej przez Spěvačka kwestii, w jakim stopniu ojciec Wacława (a i on sam) byli królami czeskimi, a w jakim władcami Rzeszy. Forsowanie świty „kosmopolitycznej” nie jest dowodem na traktowanie Czech przez obu monarchów przedmiotowo, jak chce z zasady nauka niemiecka, jednak z drugiej strony dbałość o rozwój ekonomiczny Czech nie jest świadectwem utożsamiania się przez nich, a zwłaszcza Karola IV z Czechami jako Czecha, skoro monarcha ten dbał również o rozwój innych wtłoczonych do swej domeny ośrodków, jak świadczy nadanie przez Karola IV wielkiego przywileju ekonomicznego dla Lubeki⁶. Interesowałaby nas ponadto reakcja społeczeństwa czeskiego na panoszenie się ludzi obcych na dworze Karola IV, a następnie Wacława.

Pomimo tych kilku wypowiedzianych wątpliwości pracę Spěvačka należy ocenić bardzo wysoko, jako ważne wydarzenie w europejskiej historiografii.

Idzi Panic

Joachim Schüttenhelm, *Der Geldumlauf im südwestdeutschen Raum vom Riedlinger Münzvertrag 1423 bis zur ersten Kipperzeit 1618. Eine statistische Münzfundanalyse unter Anwendung der elektronischen Datenverarbeitung*, Veröffentlichungen der Kommission für geschichtliche Landeskunde in Baden-Württemberg, Reihe B, Forschungen Bd. 108, W. Kohlhammer Verlag, Stuttgart 1987, s. XXXVI, 576.

Już z racji objętości tej publikacji (rozprawa doktorska obroniona na wydziale ekonomicznym uniwersytetu w Heidelbergu) jej lektura należy do zadań trudnych. Jest to zresztą tylko metodyczno-analityczna część dzieła; część materiałowa ukaże się w terminie późniejszym. Jednak główną trudność dla historyka, właściwego adresata tej pracy, stwarzać może zastosowanie w niej kilku metod statystyki matematycznej. Historyk z reguły styka się najwyżej z metodami statystyki opisowej. Właśnie z tego względu daje się odczuć brak owego tomu materiałowego, zawierającego obliczenia i zestawienia statystyczne. Rachunki były wykonane przy pomocy komputera, na podstawie programu napisanego przez autora pracy.

Schüttenhelm dał ilościowe studium struktury obiegu pieniężnego i jej przemian w Niemczech południowo-zachodnich (centrum badanego obszaru jest Badenia-Wirtembergia) w latach 1423—1618 na podstawie trzech cech monet występujących w znaleziskach: pochodzenia, rodzaju i wieku. Kontynuuje on i tworzy rozwija (por. s. 68 n.) kierunek badawczy zapoczątkowany przez I. Cerwenkę i P. Rotha (1972) oraz H. Eichhorna (1973).

Nadmieniliśmy, że badania Schüttenhelma są oparte głównie na znaleziskach monet; źródła pisane odgrywają rolę uzupełniającą. Spośród znalezisk zarejestrowanych na badanym obszarze do wykorzystania nadawało się 345 (podzielonych przez autora na pojedyncze, rozproszone i skarby), zawierających 51 260 monet. O przydatności znaleziska do badań decydowała wiarygodna i pełna dokumentacja pisana na temat jego składu. Jednak analizą statystyczną autor objął tylko skarby

⁵ Por. *Fontes rerum Bohemicarum* t. IV—V, Praha 1893 (m. in. Beneš z Veitmile, por. FRB t. IV, s. 474—475).

⁶ *Codex diplomaticus Lubecensis*, Abt. 1; *Urkundenbuch der Stadt Lübeck* t. III, Lübeck 1873, s. 246.